

Kapitel 4. Sten- og jorddiger

- 4.1. Indledning
- 4.2. Oplysning om beskyttelsesordningen
- 4.3. Definition
- 4.4. Historisk baggrund
- 4.5. Biologiske interesser
- 4.6. Foranstaltninger der kræver dispensation
- 4.7. Administration af dispensationsbeføjelsen

4. 1. Indledning

Generel beskyttelsesordning

Lovens § 4 indeholder en generel beskyttelse af sten- og jorddiger og lignende. Bestemmelsen er ny i forhold til den tidligere naturfredningslov.

Baggrunden for beskyttelsen

Baggrunden for denne beskyttelse er, at en meget stor del (ca. 70%) af de diger, der eksisterede i slutningen af forrige århundrede, er fjernet i de følgende ca. hundrede år, og denne udvikling ville kunne forventes fortsat bl.a. som følge af sammenlægninger af landbrug til større enheder.

Da digerne er vigtige elementer i kulturlandskabet, som dels viser tidligere tiders arealudnyttelse, ejendomsforhold og administration, dels fungerer som levesteder og spredningskorridorer for dyr og planter, dels bidrager til et afvekslende landskab, er jet fundet nødvendigt med en generel beskyttelse.

Bekendtgørelsens afgrænsning

I medfør af lovens §§ 5 og 6 er der som omtalt ovenfor i afsnit 3. I. udstedt en bekendtgørelse om beskyttede naturtyper samt sten- og jorddiger m.v.. Bekendtgørelsen fastlægger den nærmere afgrænsning af de sten- og jorddiger, der er omfattet af den generelle beskyttelse. Bekendtgørelsen fastsætter endvidere regler for amtsrådenes administration af beskyttelsesordningen.

I medfør af § 3, stk. 1, 1 bekendtgørelsen om beskyttede naturtyper og sten- og jorddiger m.v. er beskyttelsesordningen efter lovens § 4 begrænset til kun at omfatte de sten- og jorddiger, der i Kort- og Matrikelstyrelsens kortværk Danmark (1:25.000) er optegnet på kortbladet for det pågældende område i den senest reviderede udgave forud for den 1. Juli 1992. Det er således de sten- og jorddiger, der er optegnet på kortværket med digesignatur (jordvold, stengærde) ved lovens ikrafttræden, der er omfattet af beskyttelsesordningen, medmindre det pågældende dige er nedlagt i tidsrummet mellem kortbladets seneste revision og lovens ikrafttræden. I tvivlstilfælde må det ved hjælp af luftfotos eller på anden måde søges fastslået, om et dige var nedlagt allerede ved lovens ikrafttræden.

Senere konkret udpegning

I bekendtgørelsens § 3, stk. 2, er der åbnet mulighed for, at den generelle beskyttelse af de diger, der er optegnet på kortværket senere kan afløses af en konkret udpegning af de sten- og jorddiger, der skal være

omfattet af beskyttelsesordningen. Ved en sådan senere konkret udpegning kan de biologisk og kulturhistorisk mindre betydningsfulde diger udelades af beskyttelsen, mens der på den anden side vil kunne inddrages værdifulde diger, som er for små til at være optegnet på kortværket eller som af andre grunde ikke er optegnet på disse. I bekendtgørelsens §§ 5 og 7 er der fastsat nærmere regler om proceduren i forbindelse med amtsrådenes udarbejdelse af forslag til konkret udpegning, som forelægges miljøministeren til godkendelse.

Miljøministeriet vil senere udsende et cirkulære og en vejledning, der nærmere fastlægger tidsrammer og retningslinier for en registrering og konkret udpegning af beskyttede diger.

Undtagelser fra beskyttelsesordningen

Efter bekendtgørelsens § 3, stk. 3, er diger, der ligger i byzone eller sommerhusområde, generelt undtaget fra beskyttelsesordningen, idet beskyttelsen af disse diger kan varetages gennem lokalplanlægningen. Det bemærkes, at diger, der ligger på grænsen mellem byzone eller sommerhusområde og landzone, ikke med denne bestemmelse er undtaget fra beskyttelsesordningen.

Diger omkring kirkegårde, der er omfattet af lovgivningen om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde, er undtaget fra ordningen.

Endvidere er havediger undtaget fra beskyttelsesordningen. Hensigten hermed er alene at undtage egentlige havediger. Diger omkring parker og lignende er derfor omfattet af beskyttelsesordningen, medmindre der er tale om haveanlæg i snæver forstand.

Endelig er det i bekendtgørelsens § 4 fastsat, at naturbeskyttelseslovens § 4 ikke gælder for anlæg, der udføres efter kystbeskyttelsesloven samt visse mindre bade- og bådebroer. Der henvises herom til afsnit 3.2. ovenfor.

Diger som fortidsminder

Diger, der har en særlig kulturhistorisk interesse, vil kunne beskyttes som fortidsminder, og disse diger vil da alene være beskyttet i medfør af lovens § 12, jf. lovens § 4, stk. 2. Sten- og jorddiger er beskyttet som fortidsminder, når ejeren har modtaget en meddelelse om fortidsmindets tilstedeværelse, jf. lovens § 12, stk. 3.

4.2. Oplysning om beskyttelsesordningen

Sten- og jorddiger er omfattet af forespørgselsordningen i § 8 i bekendtgørelsen om beskyttede naturtyper og sten- og jorddiger. Der henvises til afsnit 3.3. om denne ordning.

4.3. Definition

Diger er linieformede forhøjninger af jord, sten og lignende materiale, der fungerer eller har fungeret som hegn og har eller har haft administrativ, ejendoms- eller anvendelsesmæssig betydning.

Digets byggemateriale kan være sten (en- eller tosidigt stendige), græs- eller lyngtørv, tang eller lignende, eller det kan bestå af jordfyld fra en grøft på den ene eller begge sider af det opkastede dige.

Byggematerialet har ingen betydning for digets funktion som skel, men nok for dets udformning og vedligeholdelse som hegn. Digerne har ofte været beplantede for at øge hegnseffekten.

4.4. Historisk baggrund

Diger som hegn er ofte et udtryk for mangel på træ til gærdsel. En sådan mangel har i århundreder været karakteristisk for den vestlige del af landet, men har i lange perioder også gjort sig gældende for det øvrige land. Der er derfor store forskelle fra egn til egn med hensyn til hvilke typer af hegn, der er udført som diger.

Diger fra før udskiftningen

I dyrkningsfællesskabets tid, før udskiftningen i slutningen af 1700-årene, har der været et mindre behov for diger end senere, men for en del digers vedkommende har der dog været samme behov for anlæg af disse i de to perioder. Det gælder først og fremmest diger i ejerlavsskel.

Hvor arealer med forskellig anvendelse støder op til hinanden indenfor ejerlavets grænser, har der ligeledes været behov for hegn eller dige.

Der kunne endvidere i landsby- eller bymarken være mindre arealer, som ikke indgik i fællesdriften og derfor skulle være særskilt hegnet eller inddiget.

I selve landsbyen har de enkelte gårdes særlord i tilknytning til bygningerne været indhegnede. Endvidere har landsbygadens fortsættelse ud til græsningsarealer været hegnet mod de tilgrænsende agerjorder.

Langs de større veje i det 'åbne land', har der været behov for diger for at afgrænse vejens område og forhindre de rejsende i at lave nye spor ud i det tilgrænsende dyrkede areal, når de gamle blev for ufarbare.

Digerne før udskiftningen følger generelt konturer i landskabet bl.a. fordi de tager udgangspunkt i dyrkningsforholdene, hvor især agrenes beliggenhed og retning er afhængig af landskabstrækkene.

Allerede i slutningen af 1400-årene begyndte udskiftningen af hovedgårde fra landsbyernes fællesskab. Dette har krævet diger både i de nye ejendomsskel og mellem de enkelte dyrkningsenheder.

Efter udskiftningen

Denne udvikling fortsatte i de følgende århundreder og kulminerede med udskiftningen af de enkelte bøndergårde i landsbyerne fra slutningen af 1700-årene. Den enkelte ejer skulle nu både hegne sin jord mod naboen og mellem de enkelte afgrøder på sin egen ejendom. I disse nye skel, der ofte er rette linier, er der oftest bygget diger, da der ikke var tilstrækkelige mængder træ til anden form for gærdsel.

Der har allerede fra 1500-årene været gjort forsøg på at beskytte skovområder mod anden udnyttelse ved at inddige dem, men med en række undtagelser er skovdigerne generelt først fra begyndelsen af 1800-årene. En del tidligere overdrevsarealer og de tilhørende diger er nu dækket af skov.

4.5. Biologiske interesser

Levested for dyr og planter

Landskabelig karakter

Digerne er vigtige levesteder for vilde planter og dyr i det intensivt opdyrkede agerland. De fungerer på en gang som skjul, fødekilde og levested, samtidig med, at de tjener som spredningskorridorer for planter og dyr. Digerne sikrer således en økologisk infrastruktur i agerlandet. Diger bidrager endvidere til oplevelsen af et varieret landskab.

Med den generelle beskyttelse af sten- og jorddiger er nogle arealmæssigt små - men økologisk meget vigtige -biotoper blevet sikret. Der er af både naturgeografiske og kulturhistoriske årsager stor forskel fra egn til egn på, hvor mange sten- og jorddiger, der findes, på deres udformning og på det tilknyttede plante- og dyreliv.

4.6. Foranstaltninger der kræver dispensation

Efter lovens § 4, stk. 1, må der ikke foretages ændringer i tilstanden af sten- og jorddiger og lignende.

Foranstaltningens karakter og virkning

Afgørende for vurderingen af, om en foranstaltning kræver en dispensation fra bestemmelsen, jfr. lovens § 65, stk.3, er på tilsvarende måde som efter lovens § 3 om der sker en ændring af digets tilstand. Hensigten med bestemmelsen i § 4 har dog især været at undgå, at de tilbageværende diger nedlægges.

Nedlæggelse af diger

Digegennembrud

Den generelle beskyttelse af digerne indebærer derfor først og fremmest, at det kræver en dispensation, hvis et dige eller dele af et dige ønskes nedlagt, herunder digegennembrud til vej- og stianlæg.

Ubetydelige indgreb

På samme måde som efter lovens § 3 er der en nedre grænse for, hvilke foranstaltninger, der kræver dispensation. Indgreb kan være af så underordnet betydning for et diges beskyttelse, at de kan gennemføres uden dispensation. Eksempelvis vil etablering af jordkabler gennem et dige ikke kræve en dispensation, hvis der efterfølgende sker en fuldstændig reetablering af diget. Dette gælder dog ikke i de situationer, hvor diget er beskyttet som fortidsminde.

Vedligeholdelse og pleje

Sædvanlig vedligeholdelse og pleje af diger kræver ikke en dispensation. Beskæring eller hel eller delvis fjernelse af træer og buske og lignende plejearbejder på eller ved et dige vil således ikke kræve en

dispensation. Reparationer og mindre omsætninger af dele af et stendige vil heller ikke kræve dispensation. Derimod kan en fuldstændig omsætning af et stendige ikke betragtes som sædvanlig vedligeholdelse, og sådanne omfattende indgreb vil derfor kræve en dispensation.

Gødskning og sprøjtning

Med hensyn til gødskning og sprøjtning af diger henvises til afsnit 3.14. ovenfor.

4.7. Administration af dispensationsbeføjelsen

Den generelle beskyttelse af sten- og j orddiger og lignende er udformet som en forbudsbestemmelse, men med mulighed for at amtsrådet kan dispensere i særlige tilfælde, jf. lovens § 65, stk. 3.

Ifølge Folketingets betænkning vedrørende lovforslaget bør bestemmelsen administreres således, at der udvises tilbageholdenhed med dispensationer, indtil der har fundet en konkret udpegning af de beskyttede diger sted.

Interesseafvejning

Med formuleringen, at der kun »i særlige tilfælde« kan dispenseres fra forbudet mod tilstandsændringer er det angivet, at der kun sjældent kan gøres egentlige undtagelser, i hvert fald for så vidt angår væsentlige indgreb, jf. afsnittet om administration af bestemmelserne i lovens § 3 om beskyttede naturtyper. Med »særlige tilfælde« sigtes til væsentlige samfundsmæssige interesser, der i den konkrete sag vil kunne medføre en tilsidesættelse af de bevaringsinteresser, bestemmelsen skal varetage.

Ved en vurdering af bevaringsinteresserne over for en dispensationsansøgning skal hensynet til både de kulturhistoriske, de biologiske og de landskabelige interesser inddrages. Bevaringstilstand, hensynet til bevaring af større, samlede forekomster af diger eller særligt typiske eller sjældne digekomplekser eller et diges særlige biologiske værdi, bør medføre særlig tilbageholdenhed med hensyn til indgreb.

Interesseafvejningen ved dispensationsansøgninger bør også ske i forhold til digernes landskabsøkologiske funktion som spredningskorridorer. Der bør således bl.a. udvises betydelig tilbageholdenhed med dispensationer i tilfælde hvor der er tale om diger der forbinder naturtyper, udgår fra en naturtype eller på anden måde er væsentlig for arternes spredning i landskabet.

Det er ikke en tilstrækkelig begrundelse for et indgreb, at der er påvist en væsentlig jordbrugs- eller anden økonomisk eller rekreativ interesse heri.

Digegennembrud

Der må tillige være tale om diger eller digestrækninger, der ikke har en særlig fredningsmæssig interesse, eller hvor indgrebet skønnes uden betydning for bevaring af en væsentlig helhed. Som konkrete eksempler kan nævnes, at en mindre udvidelse af et allerede eksisterende digegennembrud ofte vil være uden betydning. I særlige tilfælde kan et nyt gennembrud eventuelt bidrage til at sikre et diges fortsatte eksistens, når man derved kan mindske f.eks. »genen« ved dets tilstedeværelse for brugeren af de tilstødende arealer. Fjernelse af hele diger eller længere digestrækninger bør derimod undgås, jf. ovenfor

om væsentlige indgreb, idet det må tilstræbes at digerne fortsat bevares, også inden for den enkelte ejendom.

Hvis amtsrådet meddeler tilladelse til et indgreb som f.eks. et digegennembrud, bør der gives meddelelse herom til det stedlige museum, som derved får mulighed for at undersøge diget arkæologisk.

Omsætning af diger

I forbindelse med en dispensation til at sætte et stendige om, bør der stilles vilkår, der sikrer eventuelle særlige biologiske eller kulturhistoriske interesser i forbindelse med omsætningen af diget.

Med hensyn til forholdet til anden lovgivning og spørgsmålet om rækkefølgen i de tilfælde, hvor der kræves tilladelse efter flere love henvises til afsnit 3.18 og 19.6.

Afgørelser om dispensation kan påklages til Naturklagenævnet. Om de nærmere regler for indgivelse af klager, klagers retsvirkninger, klagesagsbehandling m.v. henvises til afsnit 21 om klager.

Overgangssager

Med hensyn til behandlingen af overgangssager henvises til afsnit 3.15 ovenfor.